

necessity of mastering professional disciplines: "Orchestral and conducting practice", "Methods of working with an orchestra", "Orchestral class", "Orchestral scores reading", "Conducting teaching methods", "Arrangement" that provides thorough knowledge of the future professionals making a significant impact on the future activities of the creative team head. It reveals the musical memory as one of the complex components of the human mind. Musical memory plays a particularly important role for the future head of an orchestral band, because it affects the success of submission of the art image work: conductor development as an individual, his erudition, the way of thinking will depend on the number of music pieces that are stored in the music memory. In the development of musical-analytical skills students acquire music-theoretical knowledge, learning essential musical terms, musical and semantic features of note text and more. While working on the musical piece students learn to know the logical and artistic elements, structural and compositional features and so on. In order to develop musical-analytical skills of students in the conducting class it is emphasized the importance of writing annotations for music that help future professionals to have performing and theoretical knowledge. Thus, the problem of musical-analytical skills development of students in scientific and musical pedagogical literature is inexhaustible and should be addressed with understanding and analysis.

Key words: *musical and analytical skills, students conducting, creative team, conductor, musical and theoretical knowledge, creativity, skills, professional discipline, a piece of music.*

УДК 378.011.3 - 051:784

Хуан Чанхао

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ORCID ID 0000-0003-3115-307X

DOI10.24139/2312-5993/2017.03/118-128

КРИТЕРІЇ ТА РІВНІ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ У ВОКАЛЬНОМУ НАВЧАННІ

У статті розглянуто властивості, що притаманні студентському віку, які впливають на розробку умов становлення особистісно-професійних якостей майбутнього фахівця. З урахуванням зазначених особливостей виокремлено три групи критеріїв, за якими проводилося порівняння (критерії, що відображають зміни в фізичному стані студентів і мають безпосереднє відношення до якості співу; критерії, що відображають усвідомлене прагнення студентів до участі в шефській та благодійній діяльності; критерії, що відображають активність у підготовці та участі у фестивалях і професійних конкурсах) і визначено рівні становлення особистісно-професійних якостей студентів.

Ключові слова: *особистісно-професійні якості, вокальне навчання, майбутній учитель музики, критерії, показники, рівні становлення конгруентність.*

Постановка проблеми. Основними принципами реалізації педагогічних умов становлення особистісно-професійних якостей майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу у ВНЗ нами виокремлено: принцип фізичного самовдосконалення студентів; принцип соціально-громадської спрямованості професійної діяльності студентів

факультетів мистецтв; принцип удосконалення виконавської майстерності в процесі концертно-сценічної діяльності; принцип культурно-естетичного підходу у професійній підготовці. Наступний крок нашого дослідження зорієнтовано на обґрунтування критеріїв та рівнів особистісно-професійного становлення майбутніх учителів музики в процесі вокального навчання у ВНЗ.

Аналіз актуальних досліджень. Окремі аспекти професійної підготовки та професіоналізму вчителя музики висвітлено в працях Е. Абдулліна, Л. Арчажнікової, Г. Дідич, Л. Коваль, Л. Масол, О. Олексюк, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької та ін. Проблема професійно-особистісного становлення вчителів мистецьких дисциплін присвячені дисертаційні роботи В. Орлова, А. Петеліна, Я. Сверлюка та ін. Незважаючи на одержані теоретичні результати, отримані в даних роботах, залишається недослідженою в теоретичному плані і, у той самий час, загострюється практична потреба в розв'язанні проблеми становлення особистісно-професійних якостей майбутнього вчителя музики в процесі вокального навчання.

Мета статті – виокремлення й обґрунтування критеріїв та рівнів становлення особистісно-професійних якостей майбутніх учителів музики у вокальному навчанні.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: теоретичний аналіз і узагальнення наукового досвіду із зазначеної проблеми, анкетування, тестування, педагогічне спостереження.

Виклад основного матеріалу. У цілепокладанні освітньої діяльності факультету мистецтв ВНЗ присутній широкий підхід, що забезпечує вихід за межі власне педагогічних критеріїв і зв'язок із соціальним середовищем. Це особливий культурно-творчий простір студента, усередині якого відбувається «дозрівання» готовності до творчої самореалізації, формуються особистісно-професійні компетенції.

У контексті даного дослідження необхідно відзначити особливості, властиві студентському віку, бо це непростий для зростаючої людини час, коли відбувається інтенсивне становлення його особистісно-професійних якостей.

Студентський вік є особливо плідним для формування знань, наукового і професійного розвитку, а також для підвищення загального інтелектуального рівня, бо для молодих людей прагнення до нових знань формується на базі вже усвідомленої мотивації. Разом із тим, для забезпечення процесу становлення мотивів, інтересів, установок необхідний педагогічний супровід, що забезпечує певну спрямованість розвитку, якість і рівень її проявів.

Студентський вік характеризується низкою особливостями, а саме:

- 1) активним розвитком моральних установок;

- 2) посиленням свідомих мотивів поведінки;
- 3) становленням і стабілізацією характеру;
- 4) оволодінням комплексом соціальних ролей дорослої людини (громадянських, професійних тощо);
- 5) укоріненням системи ціннісних орієнтацій;
- 6) зміцненням вольових якостей (цілеспрямованість, рішучість, наполегливість, самостійність, ініціатива, саморегуляція).

Дослідники відзначають, що в цей час у студентів спостерігається посилення інтересу до проблем морального та етичного змісту. Студентський вік характеризується також прагненням молодих людей аналізувати і співвідносити загальнолюдські цінності зі своїми власними схильностями й ціннісними орієнтаціями, у результаті чого їм належить «свідомо зруйнувати або прийняти історично обумовлені нормативи й цінності, які визначали поведінку в дитинстві та підлітковому віці» [5].

Л. Божович відзначає визначальну роль мотиваційної сфери особистості в юнацькому віці, що об'єднує мотивацію з процесом формування світогляду і визначенням власного місця в житті. На думку вченого, саме в цьому віці виникає нова соціальна ситуація розвитку, коли молода людина оцінює явища, предмети й інших людей багато в чому з позиції того, як все це може вплинути на його майбутнє [1].

У процесі експерименту при визначенні критеріїв, рівнів і параметрів розвитку особистісно-професійних якостей у студентів в процесі вокальної підготовки нами враховувалися вікові особливості їх розвитку

За визначенням енциклопедичного словника Брокгауза і Ефрона критерій (від гр. *kriterion*) – це ознака, підстава, мірило оцінки чогось. Словник іншомовних слів Н. Комлева (2006) визначає критерій як суттєву, відмітну ознаку, на підставі якої проводиться оцінка, визначення або класифікація чогось. Критерії можуть бути логічними і емпіричними, що відображають відповідність знань експериментальним даним.

Спираючись на виявлені принципи реалізації педагогічних умов вокального навчання студентів на засадах особистісно-орієнтованого підходу, ми визначили, що критеріями, у даному випадку, мають стати експериментальні показники, що відображають обрані принципи. Серед них:

- показники, що відображають стан фізичної форми студентів;
- показники, що відображають усвідомлене прагнення студентів до участі в шефській та благодійній діяльності;
- показники, що відображають активність студентів у підготовці та участі у фестивалях і професійних конкурсах;
- показники культурно-естетичного самовдосконалення студентів.

Для виявлення змін у показниках, що відображають фізичну форму студентів на початку експерименту, було проведено констатувальний зріз, який показав, що фізична форма цієї групи студентів залишає бажати

кращого. Оцінюючи свою фізичну форму як «хороша» і «нормальна», студенти, у більшості випадків, не займалися фізичною культурою, мали незначний досвід спортивних занять протягом нетривалого часу і не пов'язували рівень своєї фізичної підготовки з якістю співу.

Отримані дані дозволили зробити висновок про те, що велика частина першокурсників (87 %) не тільки не вживає цілеспрямованих зусиль для поліпшення своєї фізичної форми, але й не розуміє зв'язку рівня фізичного розвитку з досягненням успіху в області вокалу.

Надалі, у ході експериментальної роботи критеріями, що відображають зміни в фізичному стані учнів і мають безпосереднє відношення до якості співу, стали:

- 1) здатність до тривалої затримки дихання;
- 2) здатність до здійснення енергійного, глибокого вдиху і спокійного повільного видиху;
- 3) здатність до здійснення глибокого діафрагмального дихання;
 - а) у стані спокою;
 - б) у процесі руху;
- 4) здатність до тривалого, рівному видиху, що супроводжується контролем за щільністю і спрямованістю повітряного потоку.

Очевидно, що для досягнення високих результатів у даному напрямі необхідна серйозна робота в області загальної фізичної підготовки, формування м'язового корсету, здатності до концентрації на самому процесі роботи м'язів. Студентам було запропоновано варіанти занять, що сприяють поліпшенню фізичної форми, а саме: щоденні заняття бігом; заняття плаванням двічі на тиждень; відмова від користування ліфтом; відмова від паління та обов'язковий нічний 7-годинний сон.

Критеріями, що відображають усвідомлене прагнення студентів до участі в шефській та благодійній діяльності, було визначено:

- 1) кількість виступів у шефських і благодійних концертах протягом року;
- 2) власне бажання студентів брати участь у подібних заходах;
- 3) успішність виступу, що підтверджена позитивною реакцією слухачів;
- 4) активна реакція студента-виконавця, бажання обговорити з колегами й педагогом нюанси виступу, зрозуміти причину можливих помилок;
- 5) прагнення студентів до створення благодійних проектів.

Необхідно відзначити, що ці критерії перегукуються з виділеними специфічними характеристиками творчого потенціалу майбутнього педагога-музиканта, серед яких було визначено:

- особливий баланс внутрішніх (конвергентне й дивергентне мислення, уява, креативність) якостей і їх зовнішніх проявів, що відбиваються в загальній само узгодженості особистості;

- небайдуже й критичне емоційне ставлення до власної діяльності в усіх її напрямках (педагогічному, виконавському, пізнавальному, дослідному);

- прагнення до самореалізації з опорою на вольові якості в процесі професійної діяльності, що становить мотиваційну основу успішної діяльності педагога-музиканта;

- спрямованість на адекватний прояв внутрішніх духовних спрямувань особистості, яке визначається в даному контексті як конгруентність.

Критерії, що відображають усвідомлене прагнення студентів до участі в шефській та благодійної діяльності, а також показники, що відображають активність студентів у підготовці та участі у фестивалях і професійних конкурсах, свідчать про вихід в широке соціальне середовище, визначають параметри культурно-творчого простору студента, розвиток особистісно-професійної компетенції та готовність до творчої самореалізації.

Для визначення рівня прояву виділених параметрів було використано низку сучасних методик, зокрема:

- орієнтаційна анкета «Спрямованість особистості» Б. Басса;
- тест з діагностики емоційного слуху В. Морозова;
- методики експертної оцінки невербальної комунікації

А. Кузнецової;

- методика експрес-діагностики емпатії І. Юсупова;
- багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла.

За допомогою анкети «Спрямованість особистості» Б. Басса було визначено:

1) спрямованість на себе (орієнтація на пряму винагороду, прагнення до досягнення статусу, схильність до суперництва, тривожність, інтравертність);

2) спрямованість на спілкування (прагнення за будь-яких умов підтримувати відносини з людьми, орієнтація на спільну діяльність, орієнтація на соціальне схвалення);

3) спрямованість на справу (зацікавленість у вирішенні ділових проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, яка корисна для досягнення спільної мети).

Особливе значення для даної роботи мають результати тесту на розвиток емоційного слуху В. Морозова, який дозволив зробити висновки не тільки щодо здатності студентів відчувати й адекватно сприймати емоційні відтінки голосу людини й музичних інтонацій, а й здатності до емпатії (від англ. empathy – поняття філософії та психології, що означає сприйняття внутрішнього світу іншої людини зі збереженням емоційних і

смислових відтінків, співпереживання її духовного життя) – найважливішої якості особистості, що багато в чому визначає наявність конгруентності.

Під часу аналізі результатів були отримані дані, що свідчать про високий ступінь кореляції емоційного слуху співаків з якістю ансамблю і строю, а також з вокально-технічними якостями звучання.

У руслі нашого дослідження особливого значення набувають думки К. Станіславського про «випромінювання і промені сприймання», пов'язані зі сприйняттям нервової енергії, що представлено у вигляді п'яти стадій. «Перша стадія – вихід артиста на сцену, розглядання всіх присутніх, орієнтування і вибір об'єкта. Друга стадія – підхід до об'єкта, залучення до себе уваги. Третя стадія – зондування душі об'єкта щупальцями очей. Четверта стадія – передача своїх бачень об'єкту. П'ята стадія – відгук об'єкта і обопільний обмін випромінюванням і променями сприймання душевних струмів» [8, 389].

Продовжуючи слідом за Станіславським досліджувати галузь акторського сприйняття, у якій першорядне значення належить узгодженості, балансу зовнішніх проявів і внутрішнього настрою, визначених у даній роботі як конгруентність, М. Чехов особливу увагу звертає на так зване «шосте акторське почуття» – почуття партнера, яке він визначає як «здатність бути готовим відкритися» назустріч своїм партнерам» [9].

Якість конгруентності вказує, наскільки щира людина в прояві своїх емоцій, наскільки розвинена в неї здатність до процесу прояву почуттів. Для виявлення складових конгруентності істотне значення мали дані, що були отримані в результаті застосування методики експертної оцінки невербальної комунікації А. Кузнецової [4, 242-244].

Невербальні засоби комунікації, або «мова тіла», мають величезне значення для процесу комунікації взагалі і спілкування музиканта-виконавця з аудиторією зокрема. Дослідники вважають, що такий спосіб передачі інформації містить велику її частину – від 60 до 80 відсотків. Мова нашого тіла в поєднанні з мовленнєвою формою спілкування дає найбільш повну та правдиву картину сприйняття людиною інформації. Зазначена методика визначає діапазон візуально відтворюваних і комунікативно значущих рухів людського тіла, а також здатність до самоврядування невербальними методами спілкування.

Серед засобів невербального спілкування найбільш значущими для нашого дослідження є такі:

- а) експресивно-виразні рухи;
- б) візуально-контактний погляд;
- в) просторові рухи.

У процесі експериментальної роботи за допомогою оцінок незалежної експертної групи, до якої увійшли викладачі, концертмейстери, найбільш

просунуті студенти, було отримано дані про розвиненість невербальних засобів спілкування у вокальному навчанні студентів. Зокрема, оцінювалося, наскільки вільно студент відчуває себе в просторі сцени; різноманітність і адекватність його рухів і міміки; здатність здійснювати візуальний контакт із глядачами; емоційно відображати в погляді зміст музичного твору; здатність до впевненого володіння сценічним простором; уміння зайняти правильну й найбільш виграшну позицію в просторі сцени. Усі названі компоненти невербального спілкування оцінювалися за трьома рівнями – високий, середній і низький. Експерти заносили дані у спеціально підготовлені картки, які піддавалися статистичній обробці. Дані зрізи здійснювалися двічі – на початку експерименту (констатувальний зріз) і його завершальному етапі (контрольний зріз).

Показники культурно-естетичного самовдосконалення студентів урахувалися в результаті аналізу їх відповідей на питання анкети, яка пропонувалася учасникам експерименту на контрольному етапі роботи. Культурно-естетичне самовдосконалення студентів пов'язано з характеристиками процесів емпатії, бо, на думку низки дослідників (Е. Даймонд, Дж. Іган, Ю. Кузнецов, В. Морозов, Дж. Ріццолатті, А. Штейнмец, І. Юсупов та ін.), емпатична здатність індивіда зростає із життєвим досвідом, реалізується в разі подібності поведінкових і емоційних реакцій суб'єктів. Ця схожість формується під впливом художньо-естетичних вражень і активізує здатність індивіда сприймати спектрально різноманітні, тонкі відтінки інформації, здійснювати усвідомлене внутрішнє зусилля «відкритися» назустріч цим враженням.

Розглянутий аспект культурно-естетичного самовдосконалення студентів-вокалістів також підтверджує припущення про роль якості конгруентності у вокальному навчанні майбутнього вчителя музики на засадах особистісно-орієнтованого підходу. Дослідниками (А. Пашина, Є. Серебрякова, В. Морозов, К. Фетисова та ін.) встановлено зв'язок між емоційним слухом, емпатією та загальним психофізичним і інтелектуальним розвитком індивіда. Учені стверджують, що кожний нормальний індивід володіє емоційним слухом на 60–70 балів (за шкалою В. Морозова), у той час як проблемні групи дітей (які виховуються в дитячих будинках або мають вади психічного розвитку) і дорослих (страждають алкоголізмом і наркоманією) відрізняються, як правило, емоційною глухотою і в результаті цього відсутністю якості конгруентності.

Утім, у згаданих дослідженнях відзначається, що найвищі показники (до 90–95 балів) зустрічаються серед професійних музикантів, вокалістів, диригентів хорів і артистів балету (К. Фетисова, В. Морозов), що підтверджує благотворний вплив професійного художньо-естетичного середовища на формування якостей емпатії, і, відповідно, конгруентності.

Дослідження показало, що розвиток емоційного слуху може відбуватися при дотриманні визначених нами педагогічних умов, а саме:

- когнітивних – умов, при яких інтенсифікується процес засвоєння знань;

- аксіологічних – умов, при яких стимулюються мотиваційні механізми навчання й активно формується ціннісне ставлення і установка на саморозвиток;

- практико орієнтованих – умов, спрямованих на створення навчально-розвивальних моделей професійної (у даному випадку – вокально-виконавської) діяльності, актуалізацію навчального співробітництва, розвиток комунікативної свободи;

та сформульованих принципів:

- фізичного самовдосконалення студентів;

- соціально-громадської спрямованості професійної діяльності студентів;

- удосконалення виконавської майстерності в процесі фестивально-конкурсної діяльності;

- культурно-естетичного підходу в професійній підготовці.

Разом із тим, необхідно також дотримання основних принципів особистісно-орієнтованого підходу до навчання (Є. Бондаревська). Важливо відрізнити індивідуальні форми занять зі студентами від особистісно-орієнтованого підходу, що відбувається в постійному педагогічному супроводі кожного студента, виявленні його сильних і слабких сторін, індивідуальних властивостей його обдарування, характеру, творчого потенціалу.

Індивідуальна форма занять з постановки голосу дає можливість побудови індивідуальної траєкторії розвитку студентів, що включає в себе констатувальну і прогностичну частини. Для здійснення такої роботи нами застосовувався метод ведення щоденника педагогічного супроводу, у якому відзначалися виступи студентів, їх якість, причини можливих невдач і способи їх подолання, фіксувалися проекти, у яких брали участь студенти, з їх слів записувалися причини, що спонукали до участі в цих проектах.

Ще одним ефективним інструментом дослідження показників, що відображають активність студентів, параметри їх культурно-творчого простору, розвиток особистісно-професійної компетенції і готовності до творчої самореалізації став багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кеттелла.

На думку Кеттелла, особистість має низку взаємопов'язаних рис, яким учений дав класифікацію. Поняття «риса» у визначенні Кеттелла – це «деяка ментальна сутність, що відповідає за узгодженість поведінки спостережуваного» [2]. Дослідник розрізняє вихідні та поверхневі риси. Вихідні риси – це «внутрішні сили особистості, складові її основи, що кардинальним чином впливають у подальшому на її зовнішні прояви. Вони

можуть бути спадковими (конституціональними) або виникати під впливом середовища. Поверхневі риси виникають у результаті взаємодії вихідних характеристик і не мають вираженої самостійності й впливовості.

Кеттелл виділив також динамічні риси (що призводять до дії в певному напрямі), риси-здатності (що визначають ефективність досягнення мети) і темпераментальні (пов'язані з внутрішніми мотивами особистісних реакцій). Опитувальник Кеттелла призначений для виявлення 16 факторів рис особистості, визнаний одним із найбільш результативних анкетних методів оцінки індивідуально-психологічних особливостей особистості. Він включає в себе оцінку, рішення тесту, і виявлення ставлення до певного явища. Найбільшого поширення даний метод отримав в області психології при діагностиці професійно важливих якостей.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, ми відзначаємо, що студентському віку притаманні певні особливості, що впливають на розробку умов становлення особистісно-професійних якостей майбутнього фахівця. У даній роботі з урахуванням зазначених особливостей виокремлено три групи критеріїв, за якими проводилося порівняння й визначалися рівні становлення особистісно-професійних якостей студентів, зокрема:

- критерії, що відображають зміни в фізичному стані студентів і мають безпосереднє відношення до якості співу (так, самооцінка студента факультету мистецтв власної фізичної підготовки відбила чотири рівні – дуже гарна, добра, середня, низька);

- критерії, що відображають усвідомлене прагнення студентів до участі в шефській та благодійної діяльності (пов'язані з виділеними специфічними характеристиками творчого потенціалу майбутнього педагога-музиканта;

- критерії, що відображають активність студентів у підготовці та участі у фестивалях і професійних конкурсах.

Для виявлення низки складових такої якості особистості, як конгруентність, істотне значення мали дані, отримані внаслідок застосування методики експертної оцінки невербальної комунікації А. Кузнецової, де головним показником став рівень розвиненості невербальних засобів спілкування у студентів класу постановки голосу, що оцінювався за трьома рівнями – високий, середній і низький.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л. И. Проблемы формирования личности / Л. И. Божович. – М. : Институт практической психологии, Воронеж : НПО МОДЭК, 1997. – 352 с.
2. Кэттел Раймонд Бернард [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/372/word/>.
3. Кузнецов Ю. М. Эмоциональный слух и музыкально-эстетические характеристики хорового пения / Ю. М. Кузнецов, В. П. Морозов, В. И. Сафонова и др. // Художественный тип человека. Комплексные исследования. – М., 1994. – С. 163–169.

4. Кузнецова А. М. Методика экспертной оценки невербальной коммуникации / А. М. Кузнецова // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. – С. 242–244.
5. Мухина В. С. Возрастная психология : феноменология развития, детство, отрочество / В. С. Мухина. – М. : АCADEMIA, 2000. – 232 с.
6. Орлов В. Ф. Професійне становлення майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: теорія і технологія: [монографія. ред. І. А. Зязюна] / Валерій Федорович Орлов – К.: Наукова думка, 2003. – 262 с.
7. Радул В. В. Основи професійного становлення майбутнього вчителя : навч. посібник / Радул В. В., Кравцов В. О., Михайличенко М. В. – Кіровоград : РВВ КДПУ, 2006. – 216 с.
8. Станиславский К. С. Работа актера над собой / К. С. Станиславский. – М. : Искусство, 1951. – 668 с.
9. Чехов М. А. Литературное наследие : в 2 т. Т.2 : Об искусстве актера / М. А. Чехов. – М. : Искусство, 1986. – 274 с.

REFERENCES

1. Bozhovich, L. I. (1997). *Problemy formirovaniia lichnosti [Problems of the personality formation]*. M.: Institut prakticheskoi psikhologii. Voronezh: NPO MODEK.
2. Kettel Raymond Bernard. Retrieved from: <http://vocabulary.ru/dictionary/372/word/>).
3. Kuznetsov, Yu. M., Morozov, V. P., Safonova, V. I. (1994). Emotsionalnyi slukh i muzykalno-esteticheskie harakteristiki khorovogo peniia [Emotional hearing and musical aesthetic characteristics of choral singing]. *Hudozhestvennyi tip cheloveka. Kompleksnyie issledovaniia*. Moscow.
4. Kuznetsova, A. M. (2002). Metodika ekspertnoi otsenki neverbalnoi kommunikatsii [Methods of expert assessment of non-verbal communication]. *Sotsialno-psikhologicheskaiia diahnostika razvitiia lichnosti i malykh hrupp* (pp. 242–244). Moscow.
5. Mukhina, V. C. (2000). *Vozrastnaia psikhologhiia: fenomenologhiia razvitiia, detstvo, otrochestvo [Age psychology: phenomenon of development: childhood, adolescence]*. M.: АCADEMIA.
6. Orlov, V. F. (2003). *Profesiine stanovlennia maibutnikh vchiteliv mystetskykh dystsyplin: teoriia i tekhnologhiia [Professional formation of the future teachers of artistic disciplines: theory and technology]*. K.: Naukova dumka.
7. Radul, V. V., Kravtsov, V. O., Mikhailychenko, M. V. (2006). *Osnovy profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia [Basics of the future teacher's professional development]*. Kirovohrad: RVV KDPU.
8. Stanislavskii, K. S. (1951). *Rabota aktera nad soboi [Actor's work at himself]*. M.: Iskusstvo.
9. Chekhov, M. A. *Literaturnoie nasledie [Literary heritage]: V 2 t. T.2: Ob iskusstve aktera [On teacher's art]*. M.: Iskusstvo, 1986. – 274 s.

РЕЗЮМЕ

Чанхао Хуан. Критерии и уровни становления личностно-профессиональных качеств будущих учителей музыки в вокальном обучении.

В статье рассмотрены свойства, присущие студенческому возрасту, которые влияют на разработку условий становления личностно-профессиональных качеств будущего специалиста. С учетом указанных особенностей выделены три

группы критериев, по которым проводилось сравнение (критерии, отражающие изменения в физическом состоянии студентов и имеющие непосредственное отношение к качеству пения; критерии, отражающие осознанное стремление студентов к участию в шефской и благотворительной деятельности; критерии, отражающие активность в подготовке и участии в фестивалях и профессиональных конкурсах); определены уровни становления личностно-профессиональных качеств студентов.

Ключевые слова: *личностно-профессиональные качества, вокальное обучение, будущий учитель музыки, критерии, показатели, уровни становления, конгруэнтность.*

SUMMARY

Changhao Huang. Criteria and levels of formation of personal and professional qualities of the future music teachers in vocal training.

Among the main principles of implementing pedagogical conditions of formation of personal and professional skills of the future music teachers at the vocal training classes in higher school we singled out the following: the principle of physical self-improvement of students; the principle of social and civic orientation of professional activities of students of Art departments; the principle of improving performance skills during concerts and theatrical activities; the principle of cultural and aesthetic approach to training. The next step of our research is oriented at the study of criteria and levels of personal and professional development of future music teachers in the process of vocal studies at the university.

Problems of professional and personal development of teachers of artistic disciplines have been revealed in the works of V. Orlov, A. Pietelin, Yu. Sverliuk et al. Despite the theoretical results obtained in these studies remains unexplored in theoretical terms, and at the same time, exacerbates the practical need for solving the problem of formation of personal and professional qualities of the future teacher of vocal music in the process of teaching.

The purpose of the article is to outline and substantiate the criteria and levels of formation of personal and professional qualities of the future teachers of music in vocal training.

The article considers the properties inherent in the student's age, which influence the development of the conditions for the formation of personal and professional qualities of the future specialist. In view of these features, three groups of criteria have been singled out (criteria reflecting changes in the physical state of students which are directly related to the quality of singing, criteria reflecting the students' conscious desire to participate in sponsorship and charitable activities, criteria reflecting activity in training and participation in festivals and professional competitions), and determined the levels of becoming of personal-professional qualities.

Continuing formation after Stanislavsky exploring the field of actor's perception, in which to the paramount importance belongs to consistency, balance of internal and external manifestations of mood, defined in this study as congruence, M. Chekhov draws attention to the so-called "sixth sense of the actor" – a sense of partner, which he defines as "the ability to be ready ... to open" towards his/her partners. The quality of congruence indicates how sincere is the person in the expression of his/her emotions, how the ability of displaying affection is developed. To identifying the components of congruence, important were data received as a result of peer review methodology of nonverbal communication of A. Kuznetsova.

Key words: *personal-professional qualities, vocal training, future music teacher, criteria, indicators, levels of formation, congruence.*

РОЗДІЛ II. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ОСВІТИ ТА ЗАГАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

УДК 371.13

Марія Бикова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-0386-1856

DOI 10.24139/2312-5993/2017.03/129-139

ЕМОЦІЙНА КУЛЬТУРА КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ САМОВИЗНАЧЕННЯ

У статті розглядаються зміст та взаємовплив понять емоції, емоційність, емоційна культура, емоційний інтелект, самовизначення креативної особистості. У ході дослідження були використані такі методи, як вивчення, аналіз, узагальнення, систематизація даних науково-методичної та спеціальної літератури. Аналізуються підходи до визначень, структури, умови розвитку цих понять, розглядаються провідні теорії емоцій. Доводиться, що самовизначення особистості є керованим процесом, а невід'ємну роль у цьому процесі відіграють такі якості, як емоційна культура, що представлена в контексті професійно-педагогічної культури педагога та творчий потенціал. Отже, пропонуються шляхи розвитку емоційної культури особистості, що впливає на підвищення продуктивності процесу самовизначення.

Ключові слова: професійне й життєве самовизначення, емоційна культура, емоційна компетенція, емоційний інтелект, самореалізація, креативність, творчий потенціал, саморозвиток.

Постановка проблеми. Термін «культура» має давнє походження і ще в часи Давнього Риму трактувався як оброблювання, виховання, освіта, розвиток, шанування. Тобто культура являє собою особливий стан устрою життя великої спільності людей та у своїх «буттєвих» характеристиках визначається як: «оброблене» середовище; світ «оброблених» (у культурному відношенні) особистостей; галузь «упорядкованих» (в аспекті культури) відносин. Німецький філософ І. Кант пов'язував культуру з досконалістю розуму, а саме як «придбання розумною істотою здібності ставити будь-які цілі взагалі» [5, 464].

Оскільки самореалізацію ми також пояснюємо як виявлення природних задатків, здібностей та потенціалів, можна стверджувати, що в структурі життєдіяльності людини, процесі її життєвого та професійного самовизначення значне місце посідає емоційна сфера, культура почуттів та емоцій.

Аналіз актуальних досліджень. Взагалі, потреба особистості в самореалізації є в кожному з моменту народження. Проблема ефективності самореалізації з'являється в ранньому дитячому віці й не зникає протягом життя людини, відіграючи одну з провідних ролей. Вважається, що головними загальнокультурними умовами, що сприяють